

Олексій Навроцький,
аспірант юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРАВОЗДАТНОСТІ ДИТИНИ ЯК САМОСТІЙНОГО ЕЛЕМЕНТУ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ ДИТИНИ

Проаналізовано погляди вчених-теоретиків, конституціоналістів, адміністративістів, міжнародників, цивілістів щодо правоздатності загалом та адміністративної правоздатності зокрема як за радянських часів, так і на сучасному етапі розвитку державотворення, яке спрямоване на визнання принципу дитиноцентризму. Розглянуто адміністративну правоздатність як самостійний елемент адміністративної правосуб'єктності. Аргументовано позицію стосовно того, що моментом набуття адміністративної правоздатності є момент народження дитини (реєстрація народження), а не її зачаття.

Ключові слова: дитина, народжена дитина, ненароджена дитина, право на життя дитини, право на життя ненародженої дитини, реєстрація народження, правосуб'єктність, адміністративна правосуб'єктність.

Навроцкий А.

Theoretical problems of definition of administrative capacity of the child as a self-employed element of administrative legality of the child

Проаналізовано аналіз поглядів учених – теоретиків, адміністративістів, міжнародників, конституціоналістів стосовно правосуб'єктності в цілому та адміністративної правосуб'єктності в частині як в радянське часи, так і на сучасному етапі розвитку державотворення, яке спрямоване на визнання принципу дитиноцентризму. Розглянуто адміністративну правосуб'єктність як самостійний елемент адміністративної правосуб'єктності. Аргументовано позицію стосовно того, що моментом набуття адміністративної правосуб'єктності є момент народження дитини (реєстрація народження), а не її зачаття.

Ключевые слова: ребенок, рожденный ребенок, нерожденный ребенок, право, на жизнь ребенка, право на жизнь нерожденного ребенка, регистрация рождения, правосубъектность, административная правосубъектность.

Navrockyi O.

Theoretical problems of definition of the administrative capacity of the child as a self-employed element of the administrative legality of the child

The article is devoted to the analysis of looks of scientists of theorists, constitutionalisms, administrativisms, specialists in international law in relation to a legal capacity in general and administrative legal capacity in particular as in soviet time so on the modern stage of development of creation of the state, which is directed on confession of principle the child of the centre. An administrative legal capacity is considered as an independent element of administrative legal personality and argued position in relation to that by the moment of acquisition of administrative capacity is a moment of birth of child (registration of birth), but not its conception.

Keywords: the Child, born of child, unborn of child, right to a child's life, right to live unborn child, the registration of birth, legal personality, the administrative legal personality.

Визначення адміністративної правоздатності дитини має першочергове та виключне значення при дослідженні адміністративної правосуб'єктності дитини, яка складається з трьох самостійних елементів, кожен з яких, виконуючи відведену йому роль, впливає на статус дітей, які на сьогоднішній день в умовах зростання деформаційних глобалізаційних руйнівних процесів, що впливають на суспільство, визнані однією з найбільш уразливих категорій населення та потребують особливого адміністративно-правового регулювання забезпечення їх прав.

Слушно зазначає Т. Є. Кагановська, «...ще з радянського періоду науки адміністративного права поняття адміністративної правосуб'єктності не отримало єдиного розуміння» [1, с. 7]. Ще за радянських часів вчені не однозначно характеризували правоздатність, а саме: як передумову володіння правами

[2, с. 7]; як визнання здатності особи бути носієм прав та обов'язків, що зумовлює вольовий зміст правоздатності, як права та обов'язки, що є передумовою участі громадян у відповідних правовідносинах, які зумовлюють юридичний зміст правоздатності [3, с. 111]. А. В. Мицкевич до категорії правоздатності відносить загальні права як елементи правоздатності; права з відповідним змістом, які безпосередньо виходять із законодавства для усіх громадян та конкретні суб'єктивні права як елементи правовідносин, що виникають на основі загальних прав [4, с. 30]. Окремі вчені взагалі заперечували існування правоздатності в державному, адміністративному та інших галузях публічного права, визнаючи існування правоздатності тільки у цивільному праві та частково у трудовому праві, аргументуючи тим, якщо права громадян виходять безпосередньо із норм права, категорії правоздатності не існує [5, с. 280]. Виходячи з цього, нам вважається більш сприйнятним надавати характеристику правоздатності крізь призму передумови не передумови володіння правами, а передумови їх реалізації. Тобто особа з моменту народження, набуваючи правоздатність, вже є носієм та володарем особистих невід'ємних прав, які їй належать та має усі необхідні можливості (зовнішні можливості) для їх реалізації. Ми не погоджуємось з тим, що коли особа є носієм прав, це зумовлює вольовий зміст правоздатності. Вольова складова вже сама собою передбачає здійснення певних активних дій суб'єктом у ході реалізації прав, прояву волі суб'єкта, здійснення права вибору, наявність спонукаючих ознак до здійснення чогось. А будучи носієм прав, особа може не здійснювати конкретних дій в активній формі, про що свідчить набуття права на ім'я, прізвище, реєстрацію народження, недоторканість, повагу честі та гідності з моменту народження, тобто з настанням правоздатності, від якої не можна відмовитися, передати, якої не можна позбавити, а можна лише втратити з моменту настання смерті фізичної особи. Таким чином, будучи носієм прав, простежується не вольовий зміст правоздатності суб'єкта, а навпаки, – пасивна форма їх реалізації, яка згодом трансформується в активну форму у ході розвитку фізичної особи, що дає змогу набуття дієздатності.

Російські вчені під правоздатністю розуміють визначену державою загальну (абстрактну) можливість мати передбачені законом права та обов'язки, здатність бути їх носієм та акцентують увагу на тому, що це не фактичне правоволодіння, а тільки можливість, що заздалегідь є постулатом. Правоздатність у рівній мірі мають всі громадяни, без виключення, вона виникає у момент народження та припиняється смертю. Головне у правоздатності не права, а принципова можливість або здатність їх мати [6, с. 519]. Н. В. Вітрук вважає, що більш правильно розуміти правоздатність як здатність мати права та обов'язки. Саме така здатність, а не самі права та обов'язки, навіть загального характеру, складають зміст правоздатності. Іншими словами, громадянин повинен бути наділений правоздатністю для того, щоб він міг бути носієм будь-яких прав. Ці права існують відповідно до закону для громадян, що наділені якістю правоздатності, а не у результаті її здійснення [7, с. 213]. Загалом погоджуючись із зазначеним, зауважимо лише те, що виникнення правоздатності вже само собою передбачає набуття певних прав без здійснення суб'єктом певних дій. Тому не можна вважати, що правоздатність є тільки можливістю та здатністю мати права у майбутньому, адже правоздатність породжує існування у суб'єкта невід'ємних прав, а в подальшому в особи набуваються придбані права.

Більш докладно та влучно надають характеристику правоздатності українські вчені-теоретики, які під правоздатністю розуміють закріплену в законодавстві та забезпечену державою можливість суб'єкта мати юридичні права і юридичні обов'язки, тобто просто володіти ними. Якісна сторона правоздатності визначається етапами її виникнення та припинення. Так, у фізичних осіб загальна правоздатність виникає з моменту народження (початок фізіологічного моменту народження). Частково правоздатність може виникати і на більш ранньому етапі. Право на життя, що захищається чинним законодавством в Україні, у людського плоду виникає приблизно з 12 тижня розвитку, оскільки кримінальним законодавством в Україні передбачається відповідальність за незаконне переривання вагітності (аборт). Припинення загальної правоздатності у фізичних осіб настає у зв'язку з біологічною смертю. Тут важливо враховувати відмінність видів смерті клінічної та біологічної. Ці особливості вивчені медичною наукою і використовуються в юриспруденції. Частково правоздатність фізичних осіб може переживати людину. Так, право особи на передачу майна в спадщину здійснюється уповноваженими суб'єктами вже після її смерті. Іншими словами, право такого суб'єкта реалізується вже після його смерті [8, с. 178]. Аналізуючи зазначене твердження вчених стосовно правоздатності, а саме того, що частково правоздатність може виникати раніше, ніж фізіологічний момент народження, зазначимо, що Кримінальний Кодекс України ст. 134 передбачає відповідальність за незаконне проведення абортів, а саме за проведення абортів особою, яка не має спеціальної медичної освіти або якщо незаконне проведення абортів спричинило тривалий розлад здоров'я, безплідність або смерть потерпілої. Крім того, на користь гуманного ставлення до материнства та дитинства, ви-

знання того, що дитина повинна зростати у сімейному оточенні та гармонійному розвитку, свідчать норми кримінального законодавства про те, що громадські роботи, виправні роботи, обмеження волі не призначаються вагітним жінкам, а також довічне позбавлення волі не застосовується до жінок, що були у стані вагітності під час вчинення злочину або на момент постановлення вироку суду. Крім того, вчинення жінкою злочину під час вагітності є пом'якшуючою обставиною при призначенні їй покарання, а також вчинення злочину щодо жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності є обтяжуючою обставиною при призначенні покарання для особи, що вчинила злочин, а також передбачається звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок та жінок, що мають дітей до 7 років (ч. 3 ст. 56, ч. 2 ст. 57, ч. 3 ст. 61, ч. 2 ст. 64, п. 4 ч. 1 ст. 66, п. 7 ч. 1 ст. 67, ст. 79 та ст. 83 Кримінального Кодексу України). Кодексом України про адміністративні правопорушення також встановлено, що громадські роботи не призначаються вагітним жінкам, адміністративний арешт не застосовується до вагітних жінок (ч. 3 ст. 30, ч. 2 ст. 32). На відміну від Кримінального Кодексу України, Кодекс України про адміністративні правопорушення не виключає можливості призначення як вид покарання виправних робіт для вагітних жінок. Крім того, Кодекс України про адміністративні правопорушення встановлює, що вчинення правопорушення вагітною жінкою або жінкою, яка має дитину віком до 1 року є обставиною, що пом'якшує відповідальність за адміністративне правопорушення (п. 5 ч. 1 ст. 34 КУпАП). Звернемо увагу на те, що Кримінальний кодекс України такою обставиною називає тільки вчинення злочину вагітною жінкою. Наведені приклади свідчать про те, що законодавець ставить під особливу увагу статус жінки, яка знаходиться у стані вагітності, унормовуючи положення, згідно з якими до жінки у стані вагітності більш-менш лояльне та привілейоване ставлення, що свідчить на користь того, що вже на цьому етапі розвитку дитини її права знаходяться під особливою охороною держави. Але слід урахувувати те, що Конвенцією ООН про права дитини, дитиною визнається кожна людська істота до досягнення нею 18-річного віку. Тобто Конвенція ООН про права дитини, встановлюючи граничний вік, до досягнення якого людська істота визнається дитиною, не встановлює момент, з якого така людська істота вважається дитиною. Законом України «Про охорону дитинства» передбачено, що дитиною є особа віком до 18 років, а дитинством є період розвитку людини до досягнення повноліття. Виходячи з зазначеного, вбачається, що дійсно цими двома основоположними, базовими та фундаментальними документами, що регулюють права дитини, не позначено моменту, з якого можна вважати, що дитина набуває правоздатності та з якого вона вважається саме дитиною. Але слід зауважити, що у цих актах містяться такі категорії, як «людська істота», «особа» та «людина». Тому ми вважаємо, що проблематика з приводу моменту визначення набуття правоздатності відбувається не в нормативній, а в теоретичній площині. Про те, що перед суспільством постала етична та правова необхідність у визначенні правового статусу ембріона людини та терміну розвитку, з якого ненароджена дитина може розглядатися як особистість [9, с. 263], звертає увагу у сучасній юридичній науці Л. Д. Любич, акцентуючи на відсутності юридичного визначення поняття «ненароджена дитина»; проблемі визначення початку людського життя як початку його правового захисту; відсутності у ненародженої дитини юридично закріпленої правосуб'єктності до моменту народження; проблемі порушення права ненародженої дитини на життя правом репродуктивного вибору жінки шляхом проведення штучного переривання вагітності [9, с. 264], вважаючи, що момент виникнення життя і момент виникнення права на життя, а також інших особистих немайнових прав (право на повагу гідності, право на захист життя і здоров'я) мають збігатися. Звідси ненароджена дитина володіє правоздатністю з моменту зачаття, а відповідно, має бути визнана людською особою в цивільно-правових та сімейно-правових відносинах [9, с. 265–266] та має бути визнана суб'єктом права [9, с. 269], а також пропонуючи на конституційному рівні закріпити, що кожна людина має невід'ємне право на життя з моменту зачаття [9, с. 272]. Не заперечуючи важливості та значимості зазначених наукових поглядів, все ж таки схильні вважати дитиною людську істоту, яка вже народилася. У цьому випадку ми не розглядаємо можливості визначення ембріона¹ дитиною, адже щоб повноцінно набути статусу дитини, необхідно пройти відповідний час його еволюції та розвитку ми також не розглядаємо можливість вважати дитиною плід², який також повинен пройти відповідний строк свого формування та внутрішньоутробного розвитку щоб вважатися дитиною. Тому ми виходимо з того, що правоздатність дитини починається з моменту вигнання або вилучення з організму матері плода, який має ознаки життя (серцебиття,

¹ Під «ембріоном» розуміється зародок людини на стадії розвитку до 8-ми тижнів, відповідно до ст. 2 Закону України «Про заборону репродуктивного клонування дитини» від 14 грудня 2004 р.

² Під «плодом» розуміється внутрішньоутробний продукт зачаття починаючи з 12 тижня вагітності до вигнання або вилучення з організму матері відповідно до пункту 1.4. Інструкції з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвонародженості від 29 березня 2006 р.

рухи, дихання), тобто її народження. Можна навести ще одне твердження з приводу того, що дитиною необхідно вважати людську істоту з моменту народження, яке полягає у тому, якщо дитиною (яка вже має правоздатність) вважати плід або ембріон, то виключається можливість йменувати їх такими, а тоді можна одразу після зачаття використовувати у медичному праві термін «дитина». Адже якщо на нормативному рівні вже закріплено відповідно до критеріїв та термінів розвитку визначення ембріону, плоду та інших категорій, то дитиною можна називати людську істоту, коли вона народилася. У ході наукових пошуків стосовно визначення моменту, з якого дитина набуває правоздатності (до чи після народження), доречним навести судження професора Лондонського університету Джеральдіни Ван Бьюрен, яка вважає, що дитина – це індивід, який ще не є дорослим. Так, необхідно виокремити два питання: коли настає початок дитинства та коли настає кінець дитинства. Відповідь на запитання, коли настає початок дитинства знаходиться у Декларації прав дитини 1959 р., у якій зазначається, що дитина у наслідок її фізичної та розумової незрілості потребує спеціальної охорони і піклування, включаючи належний правовий захист як до, так і після народження. Це питання має основоположне значення, оскільки якщо початок дитинства вважається моментом зачаття, то невід’ємне право дитини на життя реалізується не пізніше, ніж з моменту зачаття. На практиці це означає не лише те, що аборти слід заборонити, а й те, що інші права, наприклад, недоторканність приватного життя так само потребували реалізації з моменту зачаття [10, с. 56]. Як вже було зазначено вище, ми дотримуємося тієї точки зору, що дитиною слід вважати людську істоту, яка народилася. На користь цього також свідчить той факт, якщо вважати дитину з моменту зачаття, то вбачається, що з цього моменту починається дитинство. А цього не може бути з огляду на те, що дитинство як процес передбачає єдність біологічного розвитку та соціального розвитку, а з моменту зачаття ембріону притаманний лише біологічний розвиток.

Також слід усвідомлювати, якщо вважати дитиною істоту від моменту зачаття до повноліття (18 років), виникає ряд спірних питань, які пов’язані з реалізацією особистих невід’ємних прав, а саме права на життя, права на здоровий розвиток, невідкладну медичну допомогу та ін. У цьому випадку ситуація може розглядатися у двох площинах. По-перше, означені права у першу чергу має вагітна жінка, а не ембріон як такий. Загальновідомо, якщо у ході настання будь-яких виключних критичних обставин, що загрожують життю вагітної жінки та її плоду, зусилля на рятування першочергово спрямовуються на рятування життя жінки, а потім вже на рятування життя плоду. Тобто ця обставина також свідчить на користь того, що дитиною необхідно вважати людську істоту з моменту народження, а не з моменту зачаття. Крім того, звернемо увагу, що до моменту народження людська істота не має документа, що посвідчує її особистість, не існує в об’єктивній правовій реальності та не має громадянства, наявність якого свідчила б про її постійний безперервний правовий зв’язок між нею та державою. Тому можемо вважати, що до народження людська істота може розглядатися як суб’єкт права, а саме як суб’єкт адміністративного права є безпідставним та малоімовірним. По-друге, принципово важливе запитання – з якого моменту виникає право на життя (до народження чи після) викликає гострі дискусії та може вирішуватися по-різному з філософської, релігійної, медичної, наукової та правової точки зору, що породжує проблему вирішення конфлікту і встановлення відповідного балансу між правом жінки (майбутньої матері) і ненародженої дитини [11, с. 226]. У цьому випадку необхідно розмежовувати право на життя дитини та право на життя ненародженої дитини (право бути народженою). З огляду на це, право на життя дитини закріплюється чинним галузевим законодавством України, а саме нормами міжнародного права, конституційного права, адміністративного права, цивільного права, сімейного права, а право на життя ненародженої дитини – виключно нормами медичного права (Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок штучного переривання вагітності від 12 до 28 тижнів» та ін.). Тому право на життя та інші невід’ємні права притаманні дитині, яка вже народилася, яку візуально можна бачити, яка має необхідні фізіологічні властивості (рух, дихання, серцебиття), яка отримала документ про народження, що свідчить про набуття правоздатності з моменту народження. А право на те, щоб дитина народилася (право бути народженою), право на медичне обслуговування та кваліфікаційну медичну допомогу має не плід, ембріон, ненароджена дитина, а вагітна жінка, і держава повинна сприяти цьому шляхом публічного адміністрування відповідних медичних закладів, окремих медичних працівників щодо реалізації наведеного права вагітної жінки. Крім того, ми повинні враховувати, що медична наука (медицина) передбачає можливість переривання вагітності за наявності, окрім всіх інших обставин, ще й наявності евгенічних показників, у разі настання яких внутрішньоутробний плід підлягає вилученню з материнського організму, і це не повинно розглядатися як позбавлення життя, посягання на життя або порушення права на життя. Це є необхідним медичним втручанням як будь-яка інша операція. З огляду на вищенаведене, вважаємо доцільним відмежовувати поняття «дитина» та «ненароджена дитина», а також «право на життя дитини» та «право бути народженим».

Адже саме з моменту народження дитині надається юридично регламентоване право на:

- життя (ст. 6 Конвенції ООН про права дитини та стаття 6 Закону України «Про охорону дитинства»);
- охорону здоров'я (ст. 6 Закону України «Про охорону дитинства»);
- безоплатну кваліфіковану медичну допомогу в державних і комунальних закладах охорони здоров'я (ч. 2 ст. 6 Закону України «Про охорону здоров'я»);
- здоровий розвиток дитини (ст. 6 Закону України «Про охорону дитинства»);
- реєстрацію (ст. 7 Конвенції ООН про права дитини);
- ім'я (ст. 7 Конвенції ООН про охорону дитинства, ст. 7 Закону України «Про охорону дитинства»);
- набуття громадянства (стаття 7 Конвенції ООН про права дитини та ст. 7 Закону України «Про охорону дитинства»);
- достатній життєвий рівень (ст. 8 Закону України «Про охорону дитинства»);
- захист від усіх форм насильства (право на свободу, особисту недоторканість, захист гідності) (ст. 10 Закону України «Про охорону дитинства»);
- право на житло (ст. 18 Закону України «Про охорону дитинства»);
- знати своїх батьків і право на їх піклування (наскільки це можливо) (ст. 7 Конвенції ООН про права дитини);
- збереження індивідуальності (ст. 8 Конвенції ООН про права дитини);
- не розлучатися з батьками всупереч їх бажанню (за умови, що таке розлучення не є необхідним в якнайкращих інтересах дитини (якщо батьки жорстоко поведуться з дитиною, не піклуються про неї, або коли батьки проживають окремо і необхідно прийняти рішення щодо місця проживання дитини) (ст. 9 Конвенції ООН про права дитини);
- доступ до користування найбільш досконалими послугами системи охорони здоров'я та засобами лікування хвороб і відновлення здоров'я (ст. 24 Конвенції ООН про права дитини);
- користування благами соціального забезпечення (ст. 26 Конвенції ООН про права дитини);
- рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального і соціального розвитку дитини (ч. 1 ст. 27 Конвенції ООН про права дитини);
- відпочинок і дозвілля (ст. 31 Конвенції ООН про права дитини);
- освіту, що проявляється у доступності та безоплатності дошкільної, повної, загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах (ст. 28 Конвенції ООН про права дитини, ст. 19 Закону України «Про охорону дитинства», ст. 3 Закону України «Про освіту»);
- брати участь в іграх і розважальних заходах, що відповідають віку дитини та вільно брати участь у культурному житті та займатися мистецтвом (ст. 31 Конвенції ООН про права дитини).

Також існує думка українських вчених стосовно того, що правоздатність – це передбачена нормами (принципами) права здатність (можливість) мати юридичні права та обов'язки. Інакше кажучи, правоздатність – це загальна (абстрактна) можливість суб'єкта мати передбачені нормами права юридичні права та обов'язки, здатність бути їх носієм [12, с. 361]. Схожої думки дотримувався М. В. Цвік, який зазначав, що правоздатність – це абстрактна здатність суб'єкта права мати суб'єктивні права і юридичні обов'язки. Головним змістом правоздатності фізичних осіб є не реальні права учасників правовідносин, а принципова можливість їх мати. Правоздатність – це не просто сума будь-яких прав, не кількісне їх відображення, а необхідний і постійно діючий стан особистості, елемент її правового статусу, передумова її правоволодіння. Правоздатність – це категорія, не однакова для усіх її учасників, тому що кількість прав та обов'язків в окремих суб'єктів може бути різною [13, с. 340–341]. Але згодом (через 7 років) зазначені автори дещо змінюють своє бачення про правоздатність. Зокрема, вони зазначають, що правоздатність є вже однаковою для усіх її учасників, хоча кількість прав і обов'язків в окремих суб'єктів може бути різною. Крім цього, вони зазначають, що правоздатність притаманна усім учасникам правовідносин, хоча вони не повинні обов'язково реалізовувати надані їм права [14, с. 340–341]. Т. Є. Кагановська та Є. І. Григоренко зазначають, що правоздатність – це здатність суб'єкта правовідносин мати суб'єктивні права та юридичні обов'язки [15, с. 71]. Також є схожа думка про те, що правоздатність – це здатність суб'єкта правовідносин бути носієм суб'єктивних прав та юридичних обов'язків [16, с. 157].

Що стосується саме адміністративної правоздатності, то слід зазначити, що І. О. Ієрусалімова вважає, що особливістю адміністративної правоздатності є те, що її здійснення припускає різні умови і характер взаємодії з системою виконавчої влади. Якщо раніше особливість адміністративної правоздатності вбачалася в обмеженні її рамками державного управління, то тепер зазначена взаємодія має будуватися на інших концептуальних підходах. Адміністративна правоздатність може бути реалізована в сфері взаємодії

з державною системою управління, системою місцевого самоврядування, державними підприємствами, установами, організаціями, з недержавними підприємствами, установами, організаціями, яким делеговані державою владні повноваження. Громадяни правоздатні в усіх цих сферах [17, с. 9–10]. І. Бойко зазначає, що адміністративна правоздатність – складова загальної правоздатності особи. Вона є обов'язковою передумовою наділення громадянина конкретними правами та обов'язками, зокрема, у сфері виконавчої влади. Тому громадянин має бути правоздатним до того, як він наділяється конкретними правами та обов'язками, або ж у крайньому разі, – одночасно з їх виникненням. Правоздатність є умовою правоволодіння, оскільки вона передує кожному конкретному суб'єктивному праву та обов'язку, є основою для становлення прав і обов'язків як суб'єктивних [18, с. 98]. Ми погоджуємося із наведеною характеристикою адміністративної правоздатності та з тим, що адміністративна правоздатність виникає у громадянина з моменту народження і не можна ототожнювати поняття «правоздатність» та обсяг правоздатності. З самого початку адміністративна правоздатність виражається в правах дитини на ім'я, прізвище, реєстрацію народження, медичне обслуговування, свободу пересування тощо. Але не весь обсяг правоздатності виникає одночасно. Деякі з них з'являються лише з досягненням певного віку. Отже, виникаючи з моменту народження, адміністративна правоздатність за своїм змістом змінюється, доповнюючись новими елементами [18, с. 98]. Так, можна зазначити, що адміністративна правоздатність дитини є динамічною категорією, на яку впливає вік та зрілість дитини, та об'єм якої змінюється з настанням певного віку і набуття відповідних здібностей у ході свого розвитку. На підтвердження цього можна навести ст. 12 Конвенції ООН про права дитини, згідно з якою дитина, що здатна формулювати власні погляди, має право вільно їх висловлювати з усіх питань, що її стосуються, причому поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком та зрілістю. Тому юридично дитина має означене право з моменту народження (з моменту набуття правоздатності), але щоб його реалізувати, дитина повинна набути дієздатності, досягти певного вікового цензу, який українським законодавством прямо не встановлюється, але з настанням якого дитина як фізична особа спроможна його реалізувати, тобто має здатність (можливість, спроможність) використання речового апарату, мовлення, мислення, викладення власних думок, власного бачення, яке стосується об'єкту висловлювань та поглядів. Маючи зазначені можливості, дитина також може бути заслуханою у ході будь-якого судового чи адміністративного розгляду, що стосується дитини безпосередньо, але через представника чи відповідний орган, що свідчить про те, що з настанням певного віку дитина збільшує можливості використання своїх прав, що надані їй від народження, що зумовлюється збільшенням об'єму правоздатності.

У контексті реалізації дитиною права бути заслуханою у ході будь-якого судового чи адміністративного розгляду, що її стосується доречним вбачається аналіз Рішення Верховного Суду від 12 липня 2017 р. у справі № 6-564цс17 щодо спору між батьками про визначення місця проживання дитини, якій виповнилося 10 років. У ході судового провадження в суді першої інстанції було вислухано дитину, яка висловила своє бажання проживати з батьком і рішення суду було ухвалено на користь бажання дитини проживати з її батьком (і на користь батька, у позовній заяві якого одною із вимог було встановлення, що дитина буде проживати з ним). В апеляційному порядку відповідний суд скасував зазначене рішення суду першої інстанції та постановив, що дитина повинна проживати з матір'ю. При розгляді цієї справи у касаційному порядку відповідним судом було скасовано рішення суду апеляційної інстанції (про проживання дитини із матір'ю) та встановлено, що дитина повинна проживати із батьком. Однак Верховний Суд скасував це рішення Вищого спеціалізованого суду України і направив справу на новий розгляд, зазначивши, що відповідно до Декларації про права дитини та Конвенції про права дитини, малолітню дитину (віком до 14 років) заборонено розлучати із матір'ю. Таке розлучення можливо тільки у виняткових випадках. Тому, віддаючи дитину батькові, суд повинен у рішенні обґрунтувати за яких підстав бажання дитини залишитися із батьком не суперечить правам та інтересам цієї дитини і чому думці дитини надається перевага над іншими доказами у справі. Таким чином, можна стверджувати, що при ухваленні рішення суду першої інстанції та суду касаційної інстанції виходили з принципу рівності прав та обов'язків батька та матері стосовно дитини, положень ст. ст. 160 та 161 Сімейного кодексу України, за якими місце проживання дитини, що досягла 10 років, визначається за спільною згодою батьків і самої дитини. Враховуючи власне бажання дитини проживати з батьком, суд першої інстанції та суду касаційної інстанції ухвалили рішення на користь бажання дитини проживати з батьком. Однак Верховним Судом було встановлено відсутність правових підстав розлучати малолітню дитину із матір'ю. Означена ситуація свідчить про неоднакове використання та тлумачення норм матеріального права з приводу реалізації права дитини на висловлення власної думки та вибору місця її проживання. Таким чином, у дитини з моменту досягнення 10-річного віку з'являється право не тільки бути заслуханою у ході судового розгляду, а й бути почутою, а також право брати участь у

вирішенні своєї долі (вибір місце проживання). Це спрямовано на реалізацію ст. 12 Конвенцій про права дитини, якою визначено, що дитина, яка здатна формулювати власні погляди, має право вільно їх висловлювати з усіх питань, що її стосуються, причому поглядам дитини приділяється належна увага. Крім цього, слід урахувати те, якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що містяться у законодавстві України про охорону дитинства, застосовуються правила міжнародного договору.

Реалізація права дитини висловлювати власні погляди, думки у ході судового засідання відображає те, що адміністративна правоздатність дитини є динамічною категорією, яка проявляється в пасивній формі, а згодом трансформується у можливість дитини власними діями реалізовувати надані їй права, набуваючи при цьому дієздатності. Проявляючись у пасивній формі, адміністративна правоздатність не вимагає від дитини здійснення будь-яких дій для реалізації своїх невід'ємних прав, що надані їй від народження (набуття права на ім'я, прізвище, реєстрацію, батьківське піклування та турботу та ін.), проте з настанням дієздатності для реалізації своїх прав дитина повинна здійснювати дії в активній формі (здійснення права на вступ до дитячих громадських організацій для здійснення діяльності, спрямованої на реалізацію та захист своїх прав і свобод, творчих здібностей, задоволення власних інтересів, які не суперечать законодавству, та соціальне становлення як повноправних членів суспільства (ст. 2 Закону України «Про молодіжні та дитячі громадські організації»). У цьому випадку доречно ставити питання про те, що виникає першочергово та що передує перед чим: дієздатність настає для дитини, надаючи їй можливість здійснювати певні права чи дитина, керуючись своїми інтересами, реалізує надані їй права активними діями, набуваючи при цьому дієздатності.

О. Зубрицька, досліджуючи адміністративну правоздатність як елемент адміністративної правосуб'єктності індивідуальних суб'єктів адміністративного права, виокремила ознаки та поняття адміністративної правоздатності. На думку вченої, адміністративна правоздатність має такі ознаки:

- відсутність позитивного правового регулювання та безпосереднього визначення цієї категорії в законодавстві;
- може бути потенційно притаманною будь-якій людині;
- зумовлена нормами адміністративного права та характером адміністративних правовідносин (організаційно-виконавчими та розпорядчими);
- не залежить від волі чи іншого психологічного стану суб'єкта;
- виникає з моменту народження та припиняється в момент смерті;
- є передумовою для виникнення адміністративної дієздатності;
- співвідноситься із правовим статусом суб'єкта як право на можливість використання правового статусу.

Таким чином, О. Зубрицька, дослідивши сутність правоздатності, дійшла висновку, що адміністративна правоздатність особи (індивіда) в адміністративному праві – це невід'ємна потенційна можливість фізичних осіб мати належні їм права та обов'язки як владних або невладних суб'єктів адміністративного права [19, с. 103]. Схожої думки дотримуються В. В. Богуцький та А. В. Богуцька, зазначаючи, що адміністративна правоздатність – це потенційна можливість брати участь в адміністративно-правових відносинах [20, с. 44]. На відміну від цього, С. М. Алфьоров при визначенні адміністративної правоздатності не використовує термін «можливість», а використовує термін «здатність», зазначаючи, що адміністративна правоздатність – це здатність суб'єкта мати права й обов'язки у сфері державного управління [21, с. 28].

Деякі інші ознаки адміністративної правоздатності та її визначення пропонують російські вчені. Так, зокрема, до ознак адміністративної правоздатності вони відносять:

- її регулювання нормами адміністративного права;
- її зміст полягає у врегулюванні відносин індивідуальних суб'єктів із суб'єктами виконавчої влади;
- її виникнення із моменту народження (законодавство визнає наявність правоздатності у дитини, що народилася після смерті одного або обох батьків);
- для різних осіб вона є неоднаковою за обсягом.

З огляду на це російські вчені встановлюють, що адміністративна правоздатність – це здатність володіти правами та нести обов'язки адміністративно-правового характеру [22, с. 52]. Існує також визначення адміністративної правоздатності як здатності фізичної особи мати права та обов'язки, що передбачені нормами адміністративного права [23, с. 10].

Враховуючи вищевикладене, можна зазначити, що адміністративна правоздатність дитини – це початкова, невід'ємна, самостійна складова адміністративної правосуб'єктності дитини, яка є передумовою

настання адміністративної дієздатності дитини та адміністративної деліктоздатності дитини, що набувається дитиною від народження, реєстрацію якого здійснюють районні, районні у містах, міські (міст обласного значення), міськрайонні, міжрайонні відділи державної реєстрації актів цивільного стану головних територіальних управлінь юстиції, виконавчі органи сільських, селищних, міських (крім міст обласного значення) рад з метою забезпечення реалізації прав народженої фізичної особи та офіційного визнання і підтвердження державою факту народження та незалежно від її волі або волі батьків чи осіб що їх замінюють, що існує в пасивній формі, надаючи дитині можливість бути носієм невід'ємних особистих прав, а згодом трансформується в активну форму, набуваючи адміністративної дієздатності, що пов'язано із спроможністю дитини здійснювати дії, що носять адміністративно-правовий характер.

Список використаної літератури

1. Кагановська Т. Є. Організаційно-правові форми адміністративної правосуб'єктності юридичних осіб публічного права / Т. Є. Кагановська // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2015. – № 20. – С. 7–12. – (Сер. «Право»).
2. Братусь С. Н. Субъекты гражданского права / С. Н. Братусь. – М., 1950. – 364 с.
3. Бегичёв В. К. Трудовая правоспособность советских граждан / В. К. Бегичёв. – М., 1972. – 245 с.
4. Мицкевич А. В. Субъекты советского права / А. В. Мицкевич. – М., 1962. – 211 с.
5. Флейшиц Е. А. Соотношение правоспособности и субъективных прав / Е. А. Флейшиц. – М., 1960. – 364 с.
6. Теория государства и права: курс лекций / под ред. Н. И. Матузова, А. В. Малько. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М.: Юрист, 2000. – 776 с.
7. Витрук Н. В. Общая теория правового положения личности / Н. В. Витрук. – М.: Норма, 2008. – 448 с.
8. Письменицький А. А. Теорія держави і права: навч. посіб. / А. А. Письменицький, Д. В. Слинко, А. С. Спаський – Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2010. – 244 с.
9. Любич Л. Д. Правовий статус ненародженої дитини у правовідносинах щодо реалізації репродуктивних прав людини / Л. Д. Любич // Проблеми сучасного права. – 2015. – № 2 (12). – С. 262–273.
10. Van Bueren Geraldine. The International Law on the Rights of the Child // Van Bueren Geraldine. – London, 2006. – 524 p.
11. Червяцова А. О. Право на життя – право бути народженим (питання правового регулювання штучного переривання вагітності за українським законодавством) / А. О. Червяцова // Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. – 2013. – Вип. 15. – С. 226–228. – (Сер. «Право»).
12. Теорія держави і права: навч. посіб. [для студ., які навч. за напр. підг. 6.030202] / за ред. А. М. Шульги. – Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2014. – 464 с.
13. Загальна теорія держави і права: підруч. [для студ. юрид. спец. ВНЗ]; за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. – Харків: Право, 2002. – 432 с.
14. Загальна теорія держави і права: підруч. [для студ. юрид. ВНЗ]; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. – Харків: Право, 2009. – 584 с.
15. Кагановська Т. Є. Основи загальної теорії права: навч. посіб. / Т. Є. Кагановська, Є. І. Григоренко. – Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2015. – 144 с.
16. Теорія держави і права: навч. посібник / за заг. ред. І. М. Погрібного. – Х.: ХНУВС, 2010. – 274 с.
17. Ієрусалімова І. О. Механізм адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини і громадянина: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / І. О. Ієрусалімова. – К., 2006. – 21 с.
18. Бойко І. Громадянин як суб'єкт адміністративно-правових відносин / І. Бойко // Вісник академії правових наук України. – 2004. – № 1 (36). – С. 94–102.
19. Зубрицька О. Адміністративна правоздатність як елемент адміністративної правосуб'єктності індивідуальних суб'єктів адміністративного права / О. Зубрицька // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2015. – № 3 (41). – С. 99–104.
20. Богуцький В. В. Адміністративне право України як галузь права: навч. посіб. [2-ге вид., перероб. і доп.] / В. В. Богуцький, А. В. Богуцька – Х.: Фінн, 2011. – 120 с.
21. Адміністративне право. Загальна частина: навч. посіб. / С. М. Алфьоров, С. В. Ващенко, М. М. Долгополова, А. П. Купін. – К.: Центр учб. літ-ри, 2011. – 216 с.
22. Административное право Российской Федерации: учеб. / под ред. А. В. Мелехина. – М.: Юстиция, 2016. – 502 с.
23. Административное право: учеб. пособ. / под ред. В. Петрова, О. Свинных. – М., 2010.

References

1. Kahanovs'ka, T. Ye. (2015). *Orhanizatsiyno-pravovi formy administratyvnoyi pravosub'yektnosti yurydychnykh osib publichnoho prava* [Organizational-legal forms of administrative legal personality of legal entities of public law]. *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu imeni V.N.Karazina. Seriya «Pravo» – Bulletin of V.N. Karazin Kharkiv National University. The series «Law»*, 20, 7–12 [in Ukrainian].
2. Bratus', S. N. (1950). *Sub'yekty grazhdanskogo prava* [Subjects of civil law]. Moskva [in Russian].
3. Begichov, V. K. (1972). *Trudovaya pravospособnost' sovetskikh grazhdan* [The labor legal capacity of Soviet citizens]. Moskva [in Russian].
4. Mitskevich, A. V. (1962). *Sub'yekty sovetskogo prava* [Subjects of Soviet law]. Moskva [in Russian].
5. Fleyshits, Ye. A. (1960). *Sootnosheniye pravospособnosti i sub'yektivnykh prav* [Correlation of legal capacity and subjective rights]. Moskva [in Russian].
6. Matuzova, N. I., Mal'ko, A. V. (2000). *Teoriya gosudarstva i prava: Kurs lektsiy* [Theory of State and Law: Course of Lectures]. M. : Yurist [in Russian].
7. Vitruk N. V. (2008). *Obshchaya teoriya pravovogo polozheniya lichnosti* [General theory of the legal position of the individual]. M. : Norma [in Russian].
8. Pys'menyts'kyi, A. A., Slyn'ko, D. V., Spas'kyi, A. S. (2010). *Teoriya derzhavy i prava* [Theory of state and law: educators]. KH. : KHNU im.V. N. Karazina [in Ukrainian].
9. Lyubych, L. D. (2015). *Pravovyy status nenarodzhenoї dytyny u pravovidnosynakh shchodo realizatsiyi reproduktyvnykh prav lyudyny* [Legal status of the unborn child in legal relations concerning realization of reproductive human rights]. *Problemy suchasnoho prava – Problems of contemporary law*, 2 (12), 262–273 [in Ukrainian].
10. Van Bueren, Geraldine. (2006). *The International Law on the Rights of the Child*. London [in English].
11. Chervyatsova, A. O. (2013). *Pravo na zhyttya – pravo buty narodzhenym (pytannya pravovoho rehulyuvannya shtuchnoho pereryvannya vahitnosti za ukrayins'kym zakonodavstvom)* [The right to life – the right to be born (the issue of legal regulation of artificial abortion in Ukrainian legislation)]. *Visnyk KHNU imeni V.N.Karazina. Seriya «Pravo» – Bulletin of the V.N. Karazin KhNU. The series «Law»*, 15, 226–228 [in Ukrainian].
12. Shul'hy, A. M. (Edt.). (2014). *Teoriya derzhavy i prava : navchal'nyy posibnyk dlya studentiv, yaki navchayut'sya za napryamom pidhotovky 6.030202 – «Mizhnarodne pravo»* [Theory of state and law: a manual for students studying in the field of training 6.030202 – «International Law»]. KH.: KHNU im.V.N.Karazina [in Ukrainian].
13. Tsvika, M. V., Tkachenka, V. D., Petryshyna, O. V. (Edt.). (2002). *Zahal'na teoriya derzhavy i prava* [General theory of state and law]. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
14. Tsvika, M. V. (Edt.). (2009). *Zahal'na teoriya derzhavy i prava: pidruchnyk dlya studentiv yurydychnykh vyshchykh navchal'nykh zakladiv* [General theory of state and law]. Kharkiv : Pravo [in Ukrainian].
15. Kahanovs'ka, T. Ye., Hryhorenko, Ye. I. (Edt.). (2015). *Osnovy zahal'noyi teorii prava* [Fundamentals of the general theory of law]. KH. : KHNU im. V.N.Karazina [in Ukrainian].
16. Pohribnoho, I. M. (Edt.). (2010). *Teoriya derzhavy i prava: navch.posibnyk* [Theory of state and law]. KH.: KHNUVS [in Ukrainian].
17. Iyerusalimova, I. O. (2006). *Mekhanizm administratyvno-pravovoho zabezpechennya prav i svobod lyudyny i hromadyanyna* [Mechanism of administrative and legal maintenance of rights and freedoms of man and citizen]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
18. Boyko, I. (2004). *Hromadyanyn yak sub'yekt administratyvno-pravovykh vidnosyn* [Citizen as a subject of administrative-legal relations]. *Visnyk akademiї pravovykh nauk Ukrayiny – Bulletin of the Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 1 (36), 94–102 [in Ukrainian].
19. Zubryts'ka, O. (2015). *Administratyvna pravozdatnist' yak element administratyvnoyi pravosub'yektnosti indyvidual'nykh sub'yektiv administratyvnoho prava* [Administrative capacity as an element of administrative legal personality of individual subjects of administrative law]. *Visnyk Natsional'noyi akademiї prokuratury Ukrayiny – Bulletin of the National Academy of Public Prosecutor of Ukraine*, 3 (41), 99–104 [in Ukrainian].
20. Bohutsikyy, V. V., Bohuts'ka, A. V. (2011). *Administratyvne pravo Ukrayiny yak haluz' prava* [Administrative law of Ukraine as a branch of law]. KH. : Finn [in Ukrainian].
21. Al'forov, S. M., Vashchenko, S. V., Dolhopolova, M. M., Kupin, A. P. (Edt.). (2011). *Administratyvne pravo. Zahal'na chastyna* [Administrative law. General part]. K.: Tsentр uchbovoyi literatury [in Ukrainian].
22. *Administrativnoye pravo Rossiyskoy Federatsii* [Administrative Law of the Russian Federation]. (2016). M. : Yustitsiya [in Russian].
23. Petrova, V., Svinnykh, O. (2010). *Administrativnoye pravo* [Administrative Law]. Moskva [in Russian].